

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice (editori Victor Neumann, Armin Heinen), Iași, Editura Polirom, 2010, 528 p.

Volumul de studii, intitulat *Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, este rezultatul celei dintâi conferințe internaționale, organizată în septembrie 2009, la Timișoara, în cadrul căreia au fost abordate teme referitoare la analiza istoriei conceptelor fundamentale din limbajele social-politice românești.

Colaboratorii acestui volum, profesori și cercetători proveniți de la diverse universități din Germania, Statele Unite ale Americii, Franța, Olanda, Ungaria și România, reușesc să dezvăluie laturile necunoscute sau prea ideologizate ale politicii României moderne și modul în care s-a constituit statul român, să surprindă decalajele culturale și sociale din spațiul românesc și să noteze ce s-a realizat sau nu s-a realizat în vederea europenizării României, de la 1859 și până în prezent. Prin urmare, sunt utilizate noțiuni și concepte fundamentale, care au contribuit la creionarea cadrului necesar formării ideilor și a gândirii politice dominante. Scopul studiilor publicate în acest volum este accentuarea importanței investigațiilor științifice, care provin dintr-o paletă vastă de domenii, astfel încât imaginea din trecut, dar și din prezent a României, să fie cunoscută tuturor celor interesați.

În studiile publicate în acest volum, teoreticul referitor la istoria conceptuală se îmbină cu studiul de caz, prin clarificarea, pe de o parte, a importanței unei Begriffsgeschichte românești, iar pe de altă parte, prin evidențierea faptului că demitizarea este cea care mijlocește înțelegerea concretă a trecutului. Se acordă o atenție deosebită cunoașterii trecutului și prezentului României, depistării limbajelor care au însoțit cele mai importante evenimente politice, nuanțării de noi perspective alternative asupra culturii române, prin includerea relației dintre elite și mase, și printr-o gândire novatoare asupra procesului de modernizare statală și socială.

Studiul, cu care debutează *Istoria României prin concepte. Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, îi aparține lui Victor Neumann (Timișoara), care este de părere că, dacă alegem varianta care propune rescrierea discursului despre trecut în fostele state comuniste, discurs remodelat prin studiul limbii, conceptelor, ideilor și al cunoașterii societății, atunci ne vom îndepărta de la vechile ideologii, pe care s-au clădit și pe care au rezistat regimurile totalitare. Potrivit aceluiași autor, prin studiul conceptelor ajungem la o transformare a evoluției istorice a societății într-un material de reflecție. Prin urmare, studiile din acest volum urmăresc rescrierea istoriei României și reconstrucția intelectuală a cetățeanului, respectiv evidențierea rezultatelor gândirii științific-rationale.

Același autor, în studiul *Neam și popor: noțiunile etnocentrismului românesc*, reușește să demonstreze faptul că, pe lângă convergențele intelectuale ale Epocii Luminilor, întâlnim și elemente particulare, care dezvăluie diferențele dintre Estul și Vestul Continentului. Este vorba despre termenii românești care definesc identitatea colectivă. Victor Neumann arată faptul că, termenul *neam*, apărut în Transilvania, sub influența limbii maghiare, are, în limba română, valori semantice apropiate sau similare cu *etnie-naționalitate-națiune*. De multe ori, el înlocuiește conceptul de *popor*. În acest studiu, autorul, printr-o analiză riguroasă, demonstrează, pe de o parte, de unde anume pornesc evoluțiile paralele, iar pe de altă parte, prin ce anume dovedesc ele continuitatea fundamentelor culturale distincte.

Tot Victor Neumann, în studiul *Conceptul de totalitarism în limbajele social-politice românești*, identifică modul în care conceptul de *totalitarism* este utilizat în cultura și limbajele social-politice românești, atunci când se referă la istoria comunistă. Autorul reușește, prin exemple și observații, să arate care au fost factorii și condițiile care au favorizat implementarea ideologiei și a practicilor de tip totalitar într-un stat precum România.

Reputatul istoric german Armin Heinen (Aachen), cunoscut publicului românesc prin traducerea pertinentei sale cărți dedicate Mișcării Legionare, în studiul său *Elaborarea istoriei României: dezbateri metodologice*, observă cum aceste contribuții de istorie conceptuală românească sunt deosebit de utile prin modalitățile de abordare și de interpretare, cea mai mare parte fiind orientate către istoriografie, asigurând condițiile necesare depistării transformărilor semantice din trecut și elaborarea „conceptelor de experiență”.

Același autor, în studiul *Istoria politicului văzută ca dispută în jurul conceptelor: politică, om de stat, om politic, politician*, remarcă faptul că, în România, câmpul conceptual al termenului *politică* nu a fost, încă, în mod sistematic abordat. Dacă în Occident conceptul de *politică* are o tradiție îndelungată, în cultura română era o noutate la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Armin Heinen subliniază că, în spațiul românesc, termenul *politică* „are o istorie destul de agitată”, motiv pentru care prezintă, în cel puțin opt faze, transformările care au avut loc în legătură cu acesta, fiecareia fiindu-i caracteristice anumite etape.

Tot Armin Heinen, în studiul *Imaginile Europei – imaginile României (1945/1948-2008)*, arată că, în perioada 1945-2008 se pot distinge mai multe faze ale distanțării și apropierii dintre România și Europa. În acest scop, autorul examinează cele trei dimensiuni: sfera politică, reacțiile intelectualilor și ancorarea geografiei simbolice.

Alexandre Escudier (Paris), în *Semantica istorică, modernitatea politică și istoria României (1780-1939). Câteva considerații*, reamintește și utilizează în studiul său principalele teze și ipoteze ale lui Reinhart Koselleck, referitoare la semantica istorică, proiectează eventualele evoluții proprii acestei abordări, iar la finalul studiului enunță anumite considerații despre istoria modernă a României.

În *Conceptul de educație în gândirea iluminist-romantică a românilor din Transilvania*, Iacob Mârza (Alba-Iulia) se ocupă de cercetarea conceptului de

educație într-un context specific. Autorul studiului arată că, această cercetare este benefică, întrucât: contribuie la cunoașterea istoriei intelectuale și a ideilor politice românești; are ca scop dezvăluirea sensurilor multiple ale acestui concept (imperiale, guberniale, locale), precum și a contribuțiilor de limbă și de idei ale unor intelectuali de seamă din mediile bisericești sau/și laice; dezvăluie implicarea școlilor de la Blaj în promovarea noului concept de *educație*, potrivit doleanțelor secolului al XVIII-lea, dar și în conformitate cu reformele din timpul împăraților Carol al VI-lea, Maria Tereza și Iosif al II-lea; arată necesitatea formării și perfecționării unui grup de intelectuali de elită, care să participe la emanciparea civilă și politică. Prin urmare, conceptul de educație sugerează o nouă cercetare a izvoarelor, o redimensionare a cunoașterii adevărului din Transilvania, într-o perioadă de tranziție spre modernitate.

În continuare, Klaus Bochmann (Leipzig/Halle), în studiul *Conceptul de patriotism în cultura română*, prezintă evoluția conceptului de *patriotism* și a câmpului lexical aferent în literatura politică și artistică de limbă română de la începuturile dezbaterilor în Principatele Române, apoi continuă cu această analiză până în prezent. Potrivit acestui autor, conceptul de patriotism în cultura română se întrepătrunde cu discuțiile și dezbaterile privind formarea statului național. Deși, în prezent, se poate vorbi despre o anumită demodare a acestui concept, totuși este de nelipsit din uzul limbii române.

În *Liberalismul românesc (1821-1866)*, Keith Hitchins (Urbana&Champaign) prezintă evoluția conceptului românesc de *liberalism*, în perioada cuprinsă între 1821 și 1866, atunci când întâlnim expresia coerentă a principiilor liberale, procesul fiind dependent, într-o anumită măsură, de modificările din vocabularul social-politic. Autorul consideră că liberalismul, pe care reprezentanții națiunii române l-au cultivat și difuzat în acest răstimp, a fost rezultatul întrepătrunderii tradiției autohtone de gândire social-politică cu anumite concepte vest-europene, cu precădere cele franceze. Evoluția ideilor liberale poate fi urmărită în documentele emise în acest răstimp: proiectele de constituții, codurile de drept, proclamațiile politice, petițiile de drepturi, pamflete și, nu în ultimul rând, corespondența privată.

Wim van Meurs (Nijmegen), în *Democrație, democrat, democratizare*, remarcă faptul că studiul proceselor de democratizare contribuie la cunoașterea și înțelegerea sensurilor pluraliste ale limbajelor social-politice. Autorul concluzionează că, în prima jumătate a secolului al XX-lea, din punct de vedere semantic, în discuțiile și dezbaterile politice conceptul de *democrație* nu îndeplinește un rol ideologic-combatant. Dar, perioada de după 1989 a dus la o reconceptualizare a *democrației* și a democratizării, orientată de influențele externe.

Conceptul de progres: relația conflictuală dintre liberalism și intervenția statală este titlul studiului Angelei Harre (Frankfurt/Oder), în care se arată că, în spațiul românesc gândirea progresistă „a evoluat pe o spirală a radicalizării intervențiilor statale”, care a culminat cu economia planificată de tip sovietic, fiind depășită abia după 1989. Pentru teoretizările conceptuale românești, definitorie era, până atunci, dezbaterea sau chiar neacceptarea variantei unui progres obligatoriu. În România, luând în calcul înapoierea economică, orientarea către

viitor era însoțită de teama că independența statală putea fi amenințată, dacă nu ne adaptăm ritmului industrializării din Europa de Vest. În aceste condiții, progresul a devenit un concept al planificării.

Dietmar Muller (Leipzig), în *Conceptul de proprietate în istoria economico-juroidică românească*, arată că, în istoria românească conceptul de proprietate nu a fost perceput ca un concept liberal (bineînțeles, cu unele excepții), practica proprietății neînsușindu-și asemenea principii. Instituția proprietății nu a avut la bază dreptul proprietății universale și formal echitabile, iar marea promisiune normativă a acesteia nu a fost îndeplinită. În secolul al XIX-lea, proprietatea asupra pământului, privită în sens liberal-individualist, a aparținut marilor moșieri, iar cea mai mare parte a țăranilor dispuneau de pământul pe care îl lucrau potrivit dreptului cutumiar. Paradoxal, după Primul Război Mondial, când reforma agrară determinase o creștere bruscă a numărului de proprietari, asistăm la îngrădirea proprietății, urmărindu-se, de fapt, adaptarea instituției proprietății la tiparele național-colectiviste și dirijiste. Această tendință a continuat și în vremea comuniștilor, conceptul de proprietate fiind privit după modelul colectivismului de clasă. După mișcarea din anul 1989, când proprietatea liberal-individualistă a fost reabilitată și implementată, excedentul ideologic a fost într-o continuă scădere.

În studiul *Noțiunea de Europa din perspectiva științei istorice românești*, Hans-Christian Maner (Mainz) reușește să demonstreze faptul că, în prezent, analizarea noțiunii de Europa revine în centrul preocupărilor. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, noțiunea de Europa era un mănunchi de năzuințe, care aveau ca punct comun fundamentul creștin. Peste numai un secol, începe să se impună concepția politică europeană, care va conduce la geneza statelor naționale. Cu precădere în secolul al XX-lea acest concept este de nelipsit discursului identitar. În istoria românilor, atât pentru adepții apartenenței la Europa, cât și pentru sceptici, Europa înseamnă, în primul rând, creștinism, civilizație și Occident. După 1989, noțiunea de Europa este pusă aproape mereu în strânsă legătură cu ideea de Uniune Europeană.

În studiul *Conceptul de constituție în istoria gândirii juridice românești*, Edda Binder Iijima (Heidelberg) reușește să surprindă premisele istorice și procesele de evoluție a ideii de constituție din spațiul românesc. Acest studiu prezintă un interes deosebit, constituționalismul fiind și astăzi o problemă sensibilă și preocupantă.

Ruxandra Demetrescu (București), în studiul *Conceptul de stil național în istoriografia artistică. Afirmarea vocabularului critic*, identifică, mai ales în zona artelor plastice, modul în care s-a constituit, în perioada interbelică, un stil specific, românesc, național, care avea ca scop diferențierea de modelul occidental.

În studiul *Conceptualizarea caracterului național în tradiția intelectuală românească*, Balazs Trencsenyi (Budapesta) oferă o imagine de ansamblu asupra evoluției conceptului *de caracter național*, depistând anumite transformări de paradigmă în discursul național: amploarea romantismului național; încercările din perioada interbelică, referitoare la creerea unei ontologii etnice; ideologia „național-comunistă” din perioada 1960-1980. Autorul demonstrează

că, în linii mari, conceptualizarea acestui caracter s-a circumscris modelului general european, dar a avut ca specific și anumite combinații discursive.

Mirela-Luminița Murgescu și Bogdan Murgescu (București), în studiul *Tranziție, tranziții: conceptualizarea schimbării în cultura română*, analizează modul în care a evoluat câmpul lexical al acestui concept și semantica lui în cultura română modernă. Autorii consideră că, termenul *tranziție* s-a impus în limbajul social-politic românesc la mijlocul secolului al XIX-lea, fiind utilizat pentru a desemna stadiul încă neterminat al modernizării și adoptării modelului occidental. În continuare, Mirela-Luminița Murgescu și Bogdan Murgescu demonstrează faptul că, în prima jumătate a secolului al XX-lea acest termen a pierdut teren, fiind interpretat, în cele mai multe cazuri, în mod negativ. În perioada comunistă, odată cu desprinderea și reținerea principalelor caracteristici ale limbajului referitor la evoluția istorică, *tranziție* a început să prindă contur, dar demersurile de conceptualizare a transformărilor istorice nu au produs rezultate benefice din punctul de vedere al cunoașterii, pentru contemporani. Ca urmare a revoluțiilor din anul 1989, fostele țări comuniste din Europa au intrat în *tranziție*. Conceptul s-a impus pentru a desemna evoluția societăților lor, *tranziție* intrând în concurență în mediile academice cu mai profundul *transformare*.

În ultimul studiu al acestui volum, *Cenzură, manipulare, libertate de expresie-înterogații cu privire la științele comunicării din România*, Gheorghe Schwartz (Arad) își propune și reușește să analizeze următoarele aspecte: semnificațiile pe care le-a dobândit, în ultimele decenii, conceptul de „sferă publică”; modalitatea diferită de abordare a sintagmei „libertate de expresie” de către cei care au fost sub dictatură, dar trăiesc în prezent într-o societate democratică, pe de o parte, și cei care nu au cunoscut îngrădirile impuse de regimul totalitar, pe de altă parte; de ce sintagme, precum „manipulare” și „cenzură”, se opun „libertății de expresie” în mentalul colectiv; modul în care acești termeni, paralel cu transformările din viața publică și privată din ultimele decenii, și-au schimbat conotațiile; transformările care au intervenit în manifestarea unei opinii, de la societatea aflată sub cenzură la cea democratică; modul în care conceptele de „cenzură”, „manipulare” și „libertate de expresie” sunt însușite de către societatea românească în perioada numită „de tranziție”; care sunt modificările comportamentale, resimțite în spațiul românesc, ca urmare receptării acestor concepte și care este modul în care se comportă sfera politică într-o astfel de situație. Prin urmare, autorul realizează un studiu elocvent, în cadrul căruia se regăsesc delimitări teoretice, pe de o parte, din literatura comunicării și din literatura politică, iar pe de altă parte, din mass-media tradițională și din cea electronică. Mai mult, pentru a demonstra cititorului felul în care s-au manifestat în viața concretă aceste fenomene, Gheorghe Schwartz a apelat la un studiu de caz referitor la modul în care a fost făcut public unul dintre evenimentele reprezentative ale perioadei postdembriste, și anume venirea minerilor în capitală, la 13-15 iunie 1990.

Volumul de față contribuie la cunoașterea semanticii istorice prin analiza conceptelor cheie din limbajele social-politice în evoluția lor. Aceste studii aduc